ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πέμπτο τμήμα)

της 10ης Μαΐου 2001 *

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις C-223/99 και C-260/99,

που έχουν ως αντικείμενο αιτήσεις του Tribunale amministrativo regionale per la Lombardia (Ιταλία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, με τις οποίες ζητείται, στο πλαίσιο των διαφορών που εκκρεμούν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Agorà Srl

και

Ente Autonomo Fiera Internazionale di Milano,

και μεταξύ

Excelsior Snc di Pedrotti Bruna & C.

και

Ente Autonomo Fiera Internazionale di Milano,

Ciftat soc. coop. arl,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

η έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ως προς την ερμηνεία του άρθρου 1, στοιχείο β', της οδηγίας 92/50/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Ιουνίου 1992, για τον συντονισμό των διαδικασιών συνάψεως δημόσιων συμβάσεων υπηρεσιών (ΕΕ L 209, σ. 1),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. La Pergola, πρόεδρο τμήματος, M. Wathelet, D. A. O. Edward, P. Jann (εισηγητή) και L. Sevón, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: S. Alber
γραμματέας: H. A. Rühl, κύριος υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

— η Agorà Srl, εκπροσωπούμενη από τους L. Tamos και C. Piana, avvocati,

— η Excelsior Snc di Pedrotti Bruna & C., εκπροσωπούμενη από την E. Brambilla, avvocatessa,

— η Ente Autonomo Fiera Internazionale di Milano, εκπροσωπούμενη από τους M. Bassani και A. Tizzano, avvocati,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από τον M. Nolin, επικουρούμενο από τον M. Moretto, avvocato,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις της Agorà Srl, εκπροσωπούμενης από τον L. Tamos, της Ente Autonomo Fiera Internazionale di Milano, εκπροσωπούμενης από τους M. Bassani και F. Sciaudone, avvocato, και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από τον M. Nolin, επικουρούμενο από τον M. Moretto, κατά τη συνεδρίαση της 30ής Νοεμβρίου 2000,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 30ής Ιανουαρίου 2001,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με διατάξεις της 26ης και 27ης Νοεμβρίου 1998, που περιήλθαν στο Δικαστήριο στις 10 Ιουνίου και 13 Ιουλίου 1999, αντιστοίχως, το Tribunale amministrativo regionale per la Lombardia υπέβαλε, δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, προδικαστικό ερώτημα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 1, στοιχείο β', της οδηγίας 92/50/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Ιουνίου 1992, για τον συντονισμό των διαδικασιών συνάψεως δημόσιων συμβάσεων υπηρεσιών (ΕΕ L 209, σ. 1, στο εξής: οδηγία).

2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκυψαν στο πλαίσιο διαφορών μεταξύ της Agorà Srl (στο εξής: Agorà) και της Excelsior Snc di Pedrotti Bruna & C. (στο εξής: Excelsior) και του Ente Autonomo Fiera Internazionale di Milano (αυτόνομου οργανισμού διεθνούς εκθέσεως του Μιλάνου, στο εξής: Ente Fiera), αντιστοίχως, και αφορούν, μεταξύ άλλων, το ζήτημα αν ο Ente Fiera συνιστά αναθέτουσα αρχή υπό την έννοια της οδηγίας.

Το νομικό πλαίσιο

3 Το άρθρο 1 της οδηγίας ορίζει:

«Κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας:

[...]

β) ως αναθέτουσες αρχές: θεωρούνται το κράτος, οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, οι οργανισμοί δημοσίου δικαίου, οι ενώσεις που αποτελούνται από έναν ή περισσότερους από τους παραπάνω οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης ή δημοσίου δικαίου.

Ως οργανισμός δημοσίου δικαίου νοείται κάθε οργανισμός:

— που δημιουργείται για την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών γενικού συμφέροντος που δεν έχουν βιομηχανικό ή εμπορικό χαρακτήρα

και

— έχει νομική προσωπικότητα

και

— χρηματοδοτ[είται] κατά το μεγαλύτερο μέρος από το κράτος ή από τις αρχές τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλους οργανισμούς δημοσίου δικαίου, ή η διαχείρισή [του] υπόκειται σε έλεγχο ασκούμενο από τους οργανισμούς αυτούς, ή όταν περισσότερο από το ήμισυ των μελών του διοικητικού, του διευθυντικού ή του εποπτικού συμβουλίου [του] διορίζεται από το κράτος, τις περιφερειακές ή τις τοπικές αρχές ή από άλλους οργανισμούς δημοσίου δικαίου.

Οι πίνακες των οργανισμών και [των] κατηγοριών τέτοιων οργανισμών δημοσίου δικαίου που ανταποκρίνονται στα κριτήρια που αναφέρονται στη δεύτερη περίπτωση του παρόντος σημείου παρατίθενται στο παράρτημα I της οδηγίας 71/305/ΕΟΚ. Οι πίνακες αυτοί είναι όσο πληρέστεροι γίνεται και μπορούν να αναθεωρηθούν σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 30β της εν λόγω οδηγίας·

[...]»

Οι διαφορές της κύριας δίκης

4 Ο Ente Fiera δημιουργήθηκε ως επιτροπή στην αρχή του περασμένου αιώνα και ανήχθη σε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου το 1922. Το άρθρο 1 του καταστατικού του, όπως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, ορίζει τα εξής:

«1. Ο Ente Autonomo Fiera Internazionale di Milano [...] έχει ως σκοπό την ανάπτυξη και υποστήριξη κάθε δραστηριότητας που εξυπηρετεί τη διοργάνωση εκθεσιακών ή

συνεδριακών εκδηλώσεων και κάθε άλλης πρωτοβουλίας που, ευνοώντας τις ανταλλαγές, προάγει την παρουσίαση της παραγωγής αγαθών και της παροχής υπηρεσιών, ενδεχομένως δε και την πώλησή τους. Ο Ente δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα και αναπτύσσει δραστηριότητα δημοσίου συμφέροντος. Λειτουργεί σύμφωνα με τις αρχές του αστικού κώδικα.

2. Η διαχείριση του Ente βασίζεται σε κριτήρια αποτελεσματικότητας και τεχνικής και οικονομικής αποδοτικότητας.

3. Ο Ente μπορεί να πραγματοποιεί όλες τις συναλλαγές που δεν του απαγορεύονται από τον νόμο ή το καταστατικό του, συμπεριλαμβανομένων οικονομικών συναλλαγών, δανείων και τη σύσταση εμπορικών εγγυήσεων, κινητών και ακινήτων, για την πραγματοποίηση του σκοπού του. Περαιτέρω, μπορεί να ιδρύει εταιρίες ή οργανισμούς με αντικείμενο ανάλογο, συναφές ή συνδεδεμένο με το δικό του αντικείμενο, ή να έχει συμφέροντα ή να συμμετέχει στις εν λόγω εταιρίες ή οργανισμούς.»

5 Σύμφωνα με το άρθρο 3 του καταστατικού του, επίσης ως ίσχυε κατά τον χρόνο των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης, «[ο] Ente εξασφαλίζει την πραγματοποίηση του σκοπού για τον οποίο ιδρύθηκε με τα έσοδα από την άσκηση της δραστηριότητάς του, από τη διοίκηση, ακόμη και μη συνήθη, και τη διαχείριση της περιουσίας του, καθώς και μέσω συνεισφορών νομικών ή φυσικών προσώπων».

Το πραγματικό πλαίσιο της υποθέσεως C-223/99

6 Η Agorà, με αίτηση της 2ας Δεκεμβρίου 1997, την οποία συμπλήρωσε στις 24 Δεκεμβρίου 1997, ζήτησε από τον Ente Fiera να της χορηγήσει, σύμφωνα με το

άρθρο 25 του νόμου 241, της 7ης Αυγούστου 1990, περί νέων διατάξεων σε θέματα διοικητικής διαδικασίας και δικαιώματος προσβάσεως σε διοικητικά έγγραφα (GURI αριθ. 192, της 18ης Αυγούστου 1990, σ. 7), τα έγγραφα τα σχετικά με διαδικασία συνάψεως συμβάσεως υπηρεσιών με αντικείμενο τη μίσθωση στοιχείων εξοπλισμού και επιπλώσεως για ζώνες υποδοχής και έδρανα πληροφοριών, σύμφωνα με την προκήρυξη της συμβάσεως της 2ας Αυγούστου 1997.

7 Με απόφαση της 5ης Ιανουαρίου 1998, ο Ente Fiera αρνήθηκε να χορηγήσει τα εν λόγω έγγραφα, με την αιτιολογία ότι δεν υπέκειτο στην υποχρέωση συμμορφώσεως προς τους κανόνες διαφάνειας που επιβάλλονται με την κανονιστική ρύθμιση περί δημοσίων συμβάσεων.

8 Η Agorà προσέβαλε την απόφαση αυτή ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale per la Lombardia, το οποίο, με απόφαση της 3ης Μαρτίου 1998, δέχθηκε την προσφυγή αυτή.

9 Το έκτο τμήμα του Consiglio di Stato (Ιταλία), ενώπιον του οποίου άσκησε έφεση ο Ente Fiera, με απόφαση της 8ης Ιουλίου 1998, διαπίστωσε την ύπαρξη πλημμέλειας επηρεάζουσας το σύνολο της πρωτοβάθμιας διαδικασίας, πράγμα το οποίο συνεπήχθη την παραπομπή της υποθέσεως ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale per la Lombardia.

10 Με κλήση ενώπιον του δικαστηρίου αυτού, που κοινοποιήθηκε στις 19 Οκτωβρίου 1998, η Agorà επανέλαβε το αίτημά της κοινοποιήσεως των εγγράφων, εκθέτοντας ότι, ως προς την αμφισβήτηση περί της δυνατότητας εφαρμογής του καθεστώτος των συμβάσεων υπηρεσιών στον Ente Fiera, πρέπει να υποβληθεί προδικαστικό ερώτημα ενώπιον του Δικαστηρίου.

11 Με τη διάταξη παραπομπής, το Tribunale amministrativo regionale per la Lombardia κρίνει ότι η ισχύς επί του Ente Fiera της υποχρεώσεως τηρήσεως των κανόνων

διαφανείας, που προέβαλε η Agorà, εξαρτάται από τον χαρακτηρισμό του εν λόγω οργανισμού ως αναθέτουσας αρχής. Συναφώς, το δικαστήριο αναφέρει, αφενός, την απόφαση υπ' αριθ. 353, της 21ης Απριλίου 1975, του Consiglio di Stato καθώς και την απόφαση υπ' αριθ. 1365 του Tribunale amministrativo regionale per la Lombardia, της 17ης Νοεμβρίου 1995, σύμφωνα με τις οποίες ο Ente Fiera είναι οργανισμός δημοσίου δικαίου κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο β', της οδηγίας και, αφετέρου, την απόφαση υπ' αριθ. 1267, της 16ης Σεπτεμβρίου 1998, με την οποία το Consiglio di Stato προέβη σε μεταστροφή της νομολογίας, κρίνοντας ότι ο Ente Fiera ασκεί δραστηριότητα οικονομικού χαρακτήρα.

Το πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως C-260/99

12 Με προκήρυξη δημοσιευθείσα στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* της 29ης Ιουλίου 1997, ο Ente Fiera προέβη σε πρόσκληση προς υποβολή προσφορών με κλειστή διαδικασία για την ανάθεση των υπηρεσιών καθαρισμού των εκθεσιακών χώρων του από την 1η Ιανουαρίου μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου 1998, με δυνατότητα παρατάσεως για δύο έτη.

13 Η Excelsior μετείχε στη διαδικασία του διαγωνισμού για τα τέσσερα από τα πέντε τμήματα στα οποία υποδιαιρούνταν η πρόσκληση για την υποβολή προσφορών. Κατόπιν της διεξαγωγής της διαδικασίας, το τρίτο τμήμα ανατέθηκε στην κοινοπραξία Miles. Πάντως, εκ των υστέρων, ο Ente Fiera κατήγγειλε τη συναφθείσα με την κοινοπραξία αυτή σύμβαση, προβάλλοντας σοβαρή παράβαση της κοινοπραξίας αυτής. Στη συνέχεια, το εν λόγω τμήμα ανατέθηκε προσωρινά στη Ciftat soc. coop. arl (στο εξής: Ciftat) από 13 Φεβρουαρίου έως 30 Ιουνίου 1998. Στις 7 Μαρτίου 1998, δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* νέα προκήρυξη διαγωνισμού, η οποία αφορούσε το τρίτο τμήμα του έργου για την περίοδο από 1η Ιουλίου μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1998, με δυνατότητα παρατάσεως για τις περιόδους από 1η Ιανουαρίου μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1991 και από 1η Ιανουαρίου μέχρι 31 Δεκεμβρίου 2000.

14 Με δικόγραφο που επιδόθηκε στις 10 και 11 Απριλίου 1998, η Excelsior προσέβαλε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου την προσωρινή ανάθεση του τρίτου τμήματος στη Ciftat καθώς και τη νέα προκήρυξη διαγωνισμού αφορώσα το ίδιο αυτό τμήμα του έργου, η οποία δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* στις 7 Μαρτίου 1998.

15 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunale amministrativo regionale per la Lombardia αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα, με ταυτόσημη και στις δύο υποθέσεις διατύπωση:

«Μπορεί η έννοια του οργανισμού δημοσίου δικαίου κατά το άρθρο 1, στοιχείο β', της οδηγίας 92/50/ΕΟΚ, της 18ης Ιουνίου 1992, να θεωρηθεί ότι καλύπτει τον Ente Autonomo Fiera Internazionale di Milano;»

16 Με διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 14ης Σεπτεμβρίου 1999, αποφασίστηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων C-223/99 και C-260/99 για την έγγραφη και προφορική διαδικασία και την έκδοση κοινής αποφάσεως.

Επί του παραδεκτού του προδικαστικού ερωτήματος στην υπόθεση C-223/99

17 Εκ προοιμίου, ο Ente Fiera υποστηρίζει ότι το υποβληθέν στην υπόθεση C-223/99 ερώτημα είναι απαράδεκτο, καθόσον, στη διαφορά της κύριας δίκης, τίθεται εν αμφιβόλω η δυνατότητα εφαρμογής των ιταλικών νόμων περί διαφάνειας και όχι η δυνατότητα εφαρμογής της κανονιστικής ρυθμίσεως περί δημοσίων συμβάσεων. Ο ενδεχόμενος χαρακτηρισμός του Ente Fiera ως οργανισμού δημοσίου δικαίου ουδεμία επομένως ασκεί επιρροή στη διαφορά της κύριας δίκης, η οποία αφορά το δικαίωμα προσβάσεως σε διοικητικά έγγραφα.

18 Συναφώς, αρκεί η υπενθύμιση ότι, σύμφωνα με πάγια νομολογία, στο πλαίσιο της προβλεπόμενης από το άρθρο 234 ΕΚ συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, απόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, που έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της μέλλουσας να εκδοθεί δικαστικής αποφάσεως, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιομορφίες της υποθέσεως, τόσο

την αναγκαιότητα μιας προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και το λυσιτελές των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Συνεπώς, εφόσον τα υποβληθέντα ερωτήματα αφορούν την ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου, το Δικαστήριο υποχρεούται, καταρχήν, να απαντήσει (βλ. μεταξύ άλλων, την απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, C-415/93, Bosman, Συλλογή 1995, σ. I-4921, σκέψη 59).

19 Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο επισήμανε σαφώς ότι η ερμηνεία του άρθρου 1, στοιχείο β', της οδηγίας του είναι αναγκαία προκειμένου να κρίνει αν ο Ente Fiera υποχρεούται να τηρήσει την εθνική κανονιστική ρύθμιση σε θέματα διαφάνειας η οποία αποτελεί το αντικείμενο της διαδικασίας της κύριας δίκης.

20 Πάντως, η άρνηση απαντήσεως επί προδικαστικού ερωτήματος υποβληθέντος από εθνικό δικαστήριο είναι δυνατή μόνον όταν προκύπτει προδήλως ότι η ερμηνεία του κοινοτικού δικαίου που ζητεί το εθνικό δικαστήριο δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμα όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν (βλ., μεταξύ άλλων, την προαναφερθείσα απόφαση Bosman, σκέψη 61).

21 Επομένως, το προδικαστικό ερώτημα στην υπόθεση C-223/99 είναι παραδεκτό.

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

22 Εκ προοιμίου, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το προδικαστικό ερώτημα, όπως διατυπώθηκε από το αιτούν δικαστήριο, αφορά την εφαρμογή της έννοιας του οργανισμού δημοσίου δικαίου υπό την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο β', της οδηγίας σε συγκεκριμένο οργανισμό, ήτοι τον Ente Fiera.

23 Υπενθυμίζεται όμως ότι στο εθνικό δικαστήριο εναπόκειται, σύμφωνα με την κατανομή αρμοδιοτήτων που προβλέπει το άρθρο 234 ΕΚ, να εφαρμόζει επί μιας συγκεκριμένης περιπτώσεως τους κανόνες του κοινοτικού δικαίου, όπως έχουν ερμηνευθεί από το Δικαστήριο (αποφάσεις της 8ης Φεβρουαρίου 1990, C-320/88, Shipping and Forwarding Enterprise Safe, Συλλογή 1990, σ. I-285, σκέψη 11, και της 18ης Νοεμβρίου 1999, C-107/98, Teckal, Συλλογή 1999, σ. I-8121, σκέψη 31).

24 Αντιθέτως, στο Δικαστήριο εναπόκειται να συναγάγει από το σύνολο των στοιχείων που παρέσχε το εθνικό δικαστήριο, και ιδίως από την αιτιολογία της πράξεως που αποτελεί το αντικείμενο της παραπομπής, τα στοιχεία του κοινοτικού δικαίου που χρειάζονται ερμηνεία, λαμβάνοντας υπόψη το αντικείμενο της διαφοράς (απόφαση της 20ής Μαρτίου 1986, 35/85, Tissier, Συλλογή 1986, σ. 1207, σκέψη 9).

25 Συνεπώς, επιβάλλεται η διαπίστωση, αφενός, ότι το ερώτημα αφορά την ερμηνεία του άρθρου 1, στοιχείο β', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας, σύμφωνα με το οποίο οργανισμός δημοσίου δικαίου είναι ο οργανισμός που δημιουργείται για την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών γενικού συμφέροντος που δεν έχουν βιομηχανικό ή εμπορικό χαρακτήρα έχει νομική προσωπικότητα και εξαρτάται στενά από το κράτος, από τις αρχές της τοπικής αυτοδιοικήσεως ή από άλλους οργανισμούς δημοσίου δικαίου.

26 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι οι τρεις προϋποθέσεις που διατυπώνει η διάταξη αυτή έχουν σωρευτικό χαρακτήρα (απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 1998, C-44/96, Mannesmann Anlagenbau Austria κ.λπ., Συλλογή 1998, σ. I-73, σκέψη 21).

27 Αφετέρου, από τις δύο διατάξεις παραπομπής προκύπτει ότι το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι ο Ente Fiera πληροί εν πάση περιπτώσει τις δύο από τις τρεις αυτές προϋποθέσεις και ερωτά μόνον αν ο οργανισμός αυτός δημιουργήθηκε για την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών δημοσίου συμφέροντος που δεν έχουν βιομηχανικό ή εμπορικό χαρακτήρα.

28 Περαιτέρω, από το άρθρο 1 του καταστατικού του προκύπτει ότι ο Ente Fiera έχει ως σκοπό την ανάπτυξη και υποστήριξη κάθε δραστηριότητας που εξυπηρετεί τη διοργάνωση εκθεσιακών ή συνεδριακών εκδηλώσεων και κάθε άλλης πρωτοβουλίας που, ευνοώντας το εμπόριο, προάγει την παρουσίαση της παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών, ενδεχομένως δε και την πώλησή τους.

29 Η δραστηριότητα αυτή ασκείται, όπως ισχυρίζεται η Επιτροπή, σε διεθνές επίπεδο από διαφόρους επιχειρηματίες εγκατεστημένους στις μεγάλες πόλεις διαφόρων κρατών μελών οι οποίοι βρίσκονται σε κατάσταση ανταγωνισμού.

30 Περαιτέρω, ο Ente Fiera δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα, η δε διαχείρισή του βασίζεται σε κριτήρια αποδόσεως, αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας.

31 Από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι το προδικαστικό ερώτημα πρέπει να νοηθεί ως θέτον κατ' ουσίαν το ζήτημα αν ένας οργανισμός, που έχει σκοπό την άσκηση δραστηριοτήτων σχετικά με τη διοργάνωση εκθεσιακών ή συνεδριακών εκδηλώσεων και άλλων παρεμφερών πρωτοβουλιών, που δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα, αλλά η διαχείρισή του βασίζεται σε κριτήρια αποδόσεως, αποτελεσματικότητας καθώς και αποδοτικότητας, και δρα σε ανταγωνιστικό περιβάλλον, ικανοποιεί τις ανάγκες γενικού συμφέροντος που δεν έχουν βιομηχανικό ή εμπορικό χαρακτήρα υπό την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο β', δεύτερο εδάφιο, πρώτη περίοδος, της οδηγίας.

32 Για να δοθεί απάντηση στο ούτως αναδιατυπωθέν ερώτημα, υπενθυμίζεται ότι το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι το άρθρο 1, στοιχείο β', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας εισάγει διάκριση μεταξύ, αφενός, των αναγκών γενικού συμφέροντος που δεν έχουν βιομηχανικό ή εμπορικό χαρακτήρα και, αφετέρου, των αναγκών γενικού συμφέροντος που έχουν βιομηχανικό ή εμπορικό χαρακτήρα (απόφαση της 10ης Νοεμβρίου 1998, C-360/96, BFI Holding, Συλλογή 1998, σ. I-6821, σκέψη 36).

33 Συναφώς, επιβάλλεται, αφενός, η διαπίστωση ότι οι δραστηριότητες που σκοπούν τη διοργάνωση εκθεσιακών ή συνεδριακών εκδηλώσεων και άλλων παρεμφερών πρωτοβουλιών ικανοποιούν τις ανάγκες γενικού συμφέροντος.

34 Πράγματι, ο διοργανωτής τέτοιων εκδηλώσεων, συγκεντρώνοντας στον ίδιο γεωγραφικό χώρο παραγωγούς και εμπόρους, δεν δρα μόνον για το συγκεκριμένο συμφέρον αυτών, οι οποίοι ωφελούνται έτσι από ένα χώρο προωθήσεως των προϊόντων και εμπορευμάτων τους, αλλά προσφέρει και στους καταναλωτές που συχνάζουν στις εκδηλώσεις αυτές πληροφόρηση η οποία τους επιτρέπει να πραγματοποιούν τις επιλογές τους υπό τις καλύτερες συνθήκες. Η εντεύθεν απορρέουσα ώθηση για το εμπόριο μπορεί να θεωρηθεί ως εμπίπτουσα στο γενικό συμφέρον.

35 Αφετέρου, τίθεται το ζήτημα, ενόψει των πληροφοριακών στοιχείων που έχει ο φάκελος της υποθέσεως, αν οι εν λόγω ανάγκες έχουν βιομηχανικό ή εμπορικό χαρακτήρα.

36 Συναφώς, είναι χρήσιμο να αναφερθεί η απαρίθμηση των οργανισμών δημοσίου δικαίου που περιλαμβάνεται στο παράρτημα Ι της οδηγίας 71/305/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 26ης Ιουλίου 1971, περί συντονισμού των διαδικασιών για τη σύναψη συμβάσεων δημοσίων έργων (ΕΕ ειδ. έκδ. 17/001, σ. 7), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 93/37/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1993 (ΕΕ L 199, σ. 54), στην οποία παραπέμπει το άρθρο 1, στοιχείο β', της οδηγίας 92/50. Χωρίς να είναι εξαντλητικός, ο κατάλογος αυτός αποτελεί την πληρέστερη δυνατή απαρίθμηση αυτών των οργανισμών.

37 Η ανάλυση της απαριθμήσεως αυτής καταδεικνύει ότι πρόκειται κατά κανόνα για ανάγκες οι οποίες, αφενός, ικανοποιούνται κατά τρόπο διαφορετικό από την προσφορά αγαθών ή υπηρεσιών στην αγορά, και ότι, αφετέρου, για λόγους που άπτονται του γενικού συμφέροντος, το κράτος επιλέγει να ικανοποιήσει το ίδιο ή επί των οποίων επιθυμεί να διατηρήσει καθοριστική επιρροή (βλ., συναφώς, την προαναφερθείσα απόφαση BFI Holding, σκέψεις 50 και 51).

38 Περαιτέρω, μολονότι το Δικαστήριο έκρινε ότι από την έννοια των αναγκών γενικού συμφέροντος που δεν έχουν βιομηχανικό ή εμπορικό χαρακτήρα δεν αποκλείονται οι ανάγκες που ικανοποιούνται ή θα μπορούσαν να ικανοποιηθούν από ιδιωτικές επιχειρήσεις (προαναφερθείσα απόφαση BFI Holding, σκέψη 53), έκρινε επίσης ότι η ύπαρξη ανεπτυγμένου ανταγωνισμού, και ειδικότερα το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος οργανισμός δρα υπό συνθήκες ανταγωνισμού στην αγορά, μπορεί να αποτελεί ένδειξη ότι δεν πρόκειται για ανάγκη γενικού συμφέροντος η οποία δεν έχει βιομηχανικό ή εμπορικό χαρακτήρα (προαναφερθείσα απόφαση BFI Holding, σκέψη 49).

39 Κατ' αρχάς όμως διαπιστώνεται ότι η διοργάνωση εκθεσιακών ή συνεδριακών εκδηλώσεων και άλλων παρεμφερών δραστηριοτήτων είναι οικονομική δραστηριότητα που συνίσταται στην προσφορά υπηρεσιών στην αγορά. Εν προκειμένω, από τον φάκελο της υποθέσεως προκύπτει ότι ο εν λόγω οργανισμός παρέχει τις υπηρεσίες αυτές στους εκθέτοντες έναντι αντιπαροχής. Με τη δραστηριότητά του, ο οργανισμός αυτός ικανοποιεί ανάγκες εμπορικής φύσεως, αφενός, των εκθετόντων, που επωφελούνται από την προώθηση των εκθετομένων αγαθών ή υπηρεσιών των εκθετομένων και, αφετέρου, των επισκεπτών που επιθυμούν να πληροφορηθούν ενόψει αποφάσεως ενδεχομένων αγορών.

40 Στη συνέχεια, υπογραμμίζεται ότι, ακόμα και αν ο εν λόγω οργανισμός δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα, λειτουργεί, όπως προκύπτει από το άρθρο 1 του καταστατικού του, σύμφωνα με κριτήρια αποδόσεως, αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας. Εφόσον δεν προβλέπεται κανένας μηχανισμός για την αποκατάσταση των ενδεχομένων οικονομικών ζημιών, ο οργανισμός αυτός φέρει ο ίδιος τον οικονομικό κίνδυνο των δραστηριοτήτων του.

41 Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι η ερμηνευτική ανακοίνωση της Επιτροπής περί της εφαρμογής των κανόνων της εσωτερικής αγοράς στον τομέα των εκθέσεων και συνεδρίων (ΕΕ 1998, C 143, σ. 2) παρέχει επίσης ένδειξη η οποία επιβεβαιώνει τον βιομηχανικό ή εμπορικό χαρακτήρα της διοργανώσεως εκθέσεως και συνεδρίων. Η ανακοίνωση αυτή σκοπεί επίσης να διευκρινίσει τον τρόπο με τον οποίο οι διοργανωτές συνεδριακών ή εκθεσιακών εκδηλώσεων απολαύουν της ελευθερίας εγκαταστάσεως και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών. Εντεύθεν προκύπτει ότι δεν πρόκειται για ανάγκες τις οποίες επιλέγει να ικανοποιήσει το ίδιο το κράτος ή επί των οποίων επιθυμεί να διατηρήσει καθοριστική επιρροή.

42 Τέλος, το γεγονός ότι ένας οργανισμός όπως ο επίδικος οργανισμός της κύριας δίκης δρα σε ανταγωνιστικό περιβάλλον, πράγμα το οποίο εναπόκειται στον εθνικό δικαστή να εξακριβώσει λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των δραστηριοτήτων του, οι οποίες εκτείνονται τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, τείνει να επιβεβαιώσει την ερμηνεία ότι η δραστηριότητα που έγκειται στη διοργάνωση εκθεσιακών ή συνεδριακών εκδηλώσεων δεν πληροί το κριτήριο που καθορίζει το άρθρο 1, στοιχείο β', δεύτερο εδάφιο, πρώτη περίοδος, της οδηγίας.

43 Συνεπώς, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οργανισμός

— που έχει σκοπό την άσκηση δραστηριοτήτων για τη διοργάνωση εκθεσιακών ή συνεδριακών εκδηλώσεων και άλλων παρεμφερών πρωτοβουλιών,

— που δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα, η διαχείριση του οποίου όμως στηρίζεται σε κριτήρια αποδόσεως, αποτελεσματικότας καθώς και αποδοτικότητας,

— και ο οποίος δρα σε ανταγωνιστικό περιβάλλον

δεν είναι οργανισμός δημοσίου δικαίου κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο β', δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας.

Επί των δικαστικών εξόδων

44 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκε η Επιτροπή, που κατέθεσε παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πέμπτο τμήμα),

κρίνοντας επί του ερωτήματος που του υπέβαλε με διατάξεις της 26ης και της 27ης Νοεμβρίου 1998 το Tribunale amministrativo regionale per la Lombardia, αποφαίνεται ότι:

Οργανισμός

— **που έχει σκοπό την άσκηση δραστηριοτήτων για τη διοργάνωση εκθεσιακών ή συνεδριακών εκδηλώσεων και άλλων παρεμφερών πρωτοβουλιών,**

— **που δεν έχει κερδοσκοπικό χαρακτήρα, η διαχείριση του οποίου όμως στηρίζεται σε κριτήρια αποδόσεως, αποτελεσματικότητας καθώς και αποδοτικότητας,**

— **και ο οποίος δρα σε ανταγωνιστικό περιβάλλον**

δεν είναι οργανισμός δημοσίου δικαίου κατά την έννοια του άρθρου 1, στοιχείο β΄, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 92/50/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 18ης Ιουνίου 1992, για τον συντονισμό των διαδικασιών συνάψεως δημόσιων συμβάσεων υπηρεσιών.

La Pergola Wathelet Edward

Jann Sevón

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 10 Μαΐου 2001.

Ο Γραμματέας

R. Grass

Ο Πρόεδρος του πέμπτου τμήματος

A. La Pergola